

DUES NOTES SOBRE LA FESTA

Bienve Moya

La festa no és una situació natural, no és un territori mental automàtic. La festa és una creació humana i en tant que és humana, arbitrària; suport, des de l'antiguitat, de les relacions entre els homes que conviuen en societat, en qualsevol societat humana. És també una relació inevitable amb el medi: amb les feines, amb la política, amb la religió, amb els fenòmens naturals, l'oci, etc. Des d'aquesta òptica, la festa és una eina bàsica per a la socialització dels joves i és essencial per a la transmissió de la cultura i els vincles socials. El mateix pot aplicar-se al joc, a l'*animus iocandi* humà, part essencial de la festa. Huizinga, a *Homo ludens*, entre altres raons i sobre el joc entre els homes, ens informa que aquest és una provatura, un tempteig, i per aquesta raó el joc usa la facècia, el «no anar de veres», i que, per tant, allò que fem jugant dins el terreny de la facècia no ha de comportar conseqüències greus, perquè, alliberant el joc de transcendència, en sortirem tots beneficiats, ja que jugant, festejant, aprendrem per al futur, o sigui: ens socialitzarem.

La festa és una malaltia que s'encomana, neix d'un estat rememoriatiu (memorial) individual i es trasllada a l'estat col·lectiu. I aquest complex de sentiments no és anodí, xaró, ranci o caduc. Crec, com Marc Fumaroli, que la veritable modernitat, la modernitat progressista, és aquella posició crítica respecte a les estratègies de falsa racionalització, d'uniformització a la baixa i banalització universal que caracteritzen la modernitat capitalista i tecnològica. I la festa, la festa popular, és, així ho crec jo, un formidable antídoto contra els mals de la falsa modernitat que campa entre nosaltres en aquest començament de segle. Si un vol, pot entendre la festa com un pacte de no-agressió, com un espai mental i físic desconflictitzat, que la comunitat, la societat local, sector social o d'afinitat d'interessos, utilitza per a retrobar-se, reconèixer-se, i fa servir com a eina de socialització. Des de la festa popular, les noves generacions tenen l'oportunitat de conèixer les normes i les maneres pròpies

(locals contra nacionals) davant les quals s'han reconegut els seus antecessors; i als nous membres arribats ja adults a la comunitat, els ho mostra i els inicia, perquè puguin ser acceptats com a membres comuns de ple dret. Però en aquest espai desconflictitzat, no significa que s'hagi esborrat el conflicte per sempre, el conflicte és un element bàsic de tota dinàmica social, i precisament en la festa apareix en concurrència amb la competició i en l'ostentació. Però, atenció, hi apareix de manera ritualitzada, simbòlica, amb la seva litúrgia i, per tant, desposseït d'agressivitat, per això parlem de pacte de no-agressió. Tota festivitat té necessitat d'una litúrgia medul·lar. Sovint part d'aquesta litúrgia, la més íntima, la més arcana, no és necessàriament coneguda per tots aquells que celebren la festa, alguns d'ells ni tan sols no solen assistir a la celebració d'aquest espai medul·lar. A aquesta litúrgia nuclear de la festa, però, no deixen d'assistir-hi (de viure-la) una destacada minoria de ciutadans, que hom podria anomenar —usant un vocabulari antic— «mantenidors». Aquests mantenidors solen ser un sector memorial que recorda i posseeix els ressorts «tradicionals» de la commemoració: hores adequades, formes, condicions dels dies preliminars que cal complir, etc. Sovint aquest nucli restringit no coincideix necessàriament amb els organitzadors anuals. Aquest nucli de mantenidors sent, i està de festa, quan arriba el moment, i fa de nunci, portaveu autoritzat i dinamitzador de la festa a la ciutat. Aquest nucli, sens dubte elitista, sol ser, en canvi, força interclassista, i sol passar força desapercbut per a la majoria de ciutadans. Gaudeix d'un cert anonimats (condició bàsica dels qui mouen la festa), passa inadvertit i, per tant, presenta un cert caràcter exclusivista. Però la festa que perd, o que ja no pot seguir produint, aquest nucli de mantenidors entra indefugiblement en decadència.

La festa tradicional, amb tota lògica, s'ha creat durant la llarga etapa humana de l'economia agrària, per tant, està, encara avui, marcada pel devenir del primitiu temps agrari o natural: el pas dels astres pel cel aparent, els fenòmens meteorològics i la relació amb l'economia humana han marcat el calendari festiu. Al llarg dels segles, però, al gran cicle festiu relacionat amb el temps natural s'hi han anat afegint les creences religioses i els esdeveniments històrics més cabdals, en definitiva, la civilització de cada part del món.

Finalment, en aquesta part de l'article, caldria advertir que la festa es desenvolupa en l'espai públic i comú, el necessita. La festa no resisteix en l'espai privat. L'espai privat pot acollir sectors de tota mena d'afinitats, socials, d'edat, sectorials, etc. Però és en l'espai públic on pren la dimensió social la festa popular.

NOUS PATRONS FESTIUS?

Avui podem assegurar que l'associacionisme popular festiu gaudeix de bona salut. Durant les últimes dècades, el país ha excel·lit en bones gestions dedicades a la reinvençió (disfressada de recuperació), de celebracions festives i populars. Una prova d'aquesta bona salut és que, entre el mes de juny fins ben entrat l'octubre, la festa omplirà àmplies pàgines a la premsa i temps a la televisió; no hi haurà periòdic que no disposi d'alguna secció dedicada als caps de setmana festius i populars. Aquest estat, avui normal, no ho era fa uns quants anys. La festa tradicional no ocupava les «notícies» més enllà de certs pintoresquismes, no era una activitat per a recomanar com a espectacle d'actualitat ni, ni de bon tros, de «modernitat». Avui, els castells i les celebracions com el Corre de Bou de Cardona, la Patum i altres festes populars gaudeixen d'un bon espai als diaris i a la televisió. Què ha pogut fer canviar la situació? La voluntat política de recuperar l'espai públic per a qualsevol mena de manifestació, manifestada durant els anys setanta, coincidí amb la voluntat de «recuperar» la festa popular. La festa, la popular, ja s'ha dit que no pot desenvolupar-se en cap altre lloc que en l'espai públic. Encara que altres espectacles puguin coexistir-hi (el concert, el circ, la fira...), la festa no sobreviu en territori privat. Va ser, doncs, a partir d'aquells anys d'alliberament cívic i polític, que la festa al carrer va recuperar el seu espai natural, per a gaudi dels seus protagonistes, de tota la població. Passats els anys de voluntat recuperadora, acompanyada de propòsits de modernitat i genuïnitat, hom observa l'avui i s'adona que sorgeixen nous patrons amb aparença de «modernitat», però de dubtosa originalitat. El més estès l'anomenarem «santferminització» i ens arriba, sobretot, per via televisiva i, malgrat l'adjectiu, no fa referència exclusiva a la festa de Pamplona, sinó també a altres festivitats la base dinàmica de les quals consisteix en la sortida de penyes, o colles, per a resseguir bars, tavernes, etc., fent-se acompanyar de xaranges o altres grups musicals, i amb la participació, o no, de vaquetes o bous. Caldria destacar aquí que genuïns elements d'aquest patró han participat de sempre en el vell model de les festes pirinenques, com les de Cardona, Olot, Berga, i de les Terres de l'Ebre. Aquell vell model, però, avui s'ha reduït (empobrint-se) abandonant, en bona manera, música i bous, quedant-se, només, amb el seguiment de barraques i bars, i amb el consegüent exclusiu consum d'alcohol. Aquest nou patró, falsament modern, se sol donar com a «festa alternativa», i podem adonar-nos que té una gran acceptació, per exemple, entre el personal jove de la festa de Gràcia o la de Girona, per mencionar-ne dues de ben distants. Aquest patró, suposadament alternatiu, ha guanyat terreny gràcies a dues actituds,

la primera de les quals és la demanda de control sobre els costums festius per una part de la societat: lleis de protecció animalístiques, normes sobre piro-tècnia, etc. Normes que, amb l'al·legat de contribuir a la contenció, segresten espais vitals i sensibles dels vells models festius, sense aportar altres alternatives, i contribueixen així a l'empobriment de l'activitat creativa. I una altra, de paral·lela a aquesta, és la penetració entre àmplies capes de la societat d'un pensament tou i exclusivista, que refusa allò que, en principi, li creï la mínima molèstia personal.

L'altre aparent nou patró, més espuri encara que el primer, tendeix a donar-se en les celebracions tradicionals amb format de parc temàtic, d'un sospitós historicisme pseudomedievalitzant, i escandalosament anacrònic. Aquest nou patró actua principalment sobre les celebracions socialment més dèbils, amb la finalitat d'orientar aquelles celebracions d'escassa tradició local cap a un barroer turisme de temporada festiva. Dic *celebracions de tradició dèbil* referint-me a activitats nascudes per emulació de poblacions veïnes, i endegades a l'empara de sectors amb poc arrelament ciutadà —fins als anys seixanta aquesta activitat, en algunes viles petites, era la denominada festa dels «veranejants». Actualment els estiuejants han estat substituïts per població arribada de nou a la vila. Aquest fenomen ha augmentat a tot el territori lligat a l'avenç del dit turisme cultural (festiu, enològic, agrari, etc.). El fenomen, en principi, no ha de ser necessàriament negatiu, i pot arribar a ser positiu en aquelles poblacions que poden mantenir un cert grau de genuïnitat i control social de la festa. Però no és el cas d'altres festivitats on la festa, per raons d'un sobtat creixement demogràfic de la població, o per un efecte contrari, té menys arrelament social i on més dèbils són els ressorts de control local. En aquestes últimes, un pot advertir com, d'any en any, té lloc una incessant incursió comercial de molt baixa qualitat, qualitat artística i qualitat comercial. No cal ser gaire observador per a comprendre que les relacions entre festa i atracció turística, i el seu aprofitament econòmic, poden afectar la mateixa arrel de la societat local i de la festa que se celebra. Un exemple de la problemàtica que s'exposa són les anomenades «fires temàtiques» (medievals, de les herbes, del most, etc.), que sorgeixen com bolets, a l'empara dels neopatrons d'una suspecta obertura a noves idees de «promoció econòmica». Algunes d'aquestes fires van partir de guions creats per actius locals, i funcionen mentre els medis locals poden abastar tot el que mou la celebració. Però arriba un punt que l'activitat local no dona per a més; és en aquest moment que entren en joc empreses creades *ad hoc* de dubtosa qualitat artística i més dubtosa professionalitat. Aleshores, el que, a l'origen, havia estat una activitat festiva (que també satisfia els interessos del petit turisme local),

mancada de control local, que no sigui gaire interessat, i de qualitat artística —qualitat que no solen posseir les mercenàries empreses llogades per a estimular un fraudulent i anacrònic historicisme—, aquestes «fires» acaben esdevenint una mera anotació als periòdics en l'apartat d'«oci cultural de cap de setmana». Anotacions que, sense criteri, esdevindran simple «pintoresquisme» folklòric.